

Vad är arkivvetenskap?

Red. Ann-Sofie Klareld & Karolina Wiell

ISBN 978-91-90055-55-7 (online), <https://doi.org/10.37852/oblu.346>

ISBN 978-91-7844-584-4 (tryck, Gidlunds förlag, Möklinta, 2026)

AI i arkiv i tider av kris och konflikt

OLLE SKÖLD

<https://orcid.org/0000-0002-0904-7222>

ISTO HUVILA

<https://orcid.org/0000-0001-9196-2106>

IDA GRÖNROOS

<https://orcid.org/0000-0002-8708-4168>

MO VON BYCHELBERG

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.346.c795>

© Olle Sköld, Isto Huvila, Ida Grönroos & Mo von Bychelberg, 2026

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovsperson måste anges.

Abstract

Den relativa mångfalden av arkivvetenskaplig forskning om AI och arkiv till trots, finns än så länge få arkivvetenskapliga studier som belyser hur kris- och konflikt-situationer inverkar på arkivens möjligheter att nå grundläggande verksamhetsmålsättningar med hjälp av AI. Syftet med detta kapitel är att belysa konsekvenserna av AI-användning i arkiv ur ett kris- och konfliktperspektiv genom att utforska tre teman med koppling till olika arkivdomäner. Temana utgör kvalitativa fallanalyser av dokumentation av AI-tekniker och AI-användning i arkiv, användning av AI-driven taligenkänning som stöd i journalföring inom socialtjänst och sjukvård, samt AI-bruk i rekonstruktion och dokumentation av kulturarv. Kapitlet visar att tillämpningen av AI i arkivverksamhet kan vara en kraftfull resurs i arbetet med att förebygga och hantera kriser inom de domäner som de undersökta temana representerar. Kapitlet diskuterar också att AI-tillämpning i arkiv riskerar att leda till kriser av epistemisk, säkerhetsmässig, eller organisatorisk natur. Kapitlet understryker vikten av att framtida arkivvetenskaplig forskning fortsätter att undersöka både vilka kriser som AI-metoder kan hjälpa till att lösa inom arkivområdet och vilka kriser som AI-användning kan resultera i, samt hur analys av nödvändig teknisk kompetens och tekniska förutsättningar kan drivas med utgångspunkt i arkivorganisationens och arkivariernas professionella sammanhang, kunskaper och behov.

AI i arkiv i tider av kris och konflikt

OLLE SKÖLD, ISTO HUVILA,
IDA GRÖNROOS & MO VON BYCHELBERG

Introduktion

Syftet med detta kapitel är att ur arkivvetenskaplig synvinkel belysa konsekvenserna av AI-användning i arkiv ur ett kris- och konfliktperspektiv genom att utforska tre teman med koppling till olika arkivdomäner. Temana är dokumentation av AI-tekniker och AI-användning i arkiv, användning av AI-driven taligenkänning som stöd i journalföring inom socialtjänst och sjukvård, samt AI-bruk i rekonstruktion och dokumentation av kulturarv.

Intresset för AI-verktyg i arkivverksamhet har på kort tid ökat kraftigt, både inom den arkivvetenskapliga forskningen och professionsfältet.¹ Artificiell intelligens, eller AI, är ett brett begrepp med många användningsområden. AI förstås i detta kapitel som ett maskinellt system, som inte sällan består av flera delsystem i samspel, vilket har kapacitet att med mer eller mindre autonomi lösa mångsidiga uppgifter.² AI kan användas för att bland annat organisera data, generera bilder och texter, rekommendationer, bedömningar och förutsägelser.³

AI-begreppets bredd speglar det stora spann av förhoppningar och farhågor som är kopplade till hur AI-teknik kan tillämpas i arkiven och de sätt på vilka AI har rönt arkivvetenskapligt intresse. AI förväntas ex-

---

¹ Gaurav Shinde, Tiana Kirstein, Souvick Ghosh & Patricia C. Franks, "AI in Archival Science – A Systematic Review", *arXiv preprint* (2024), <https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.09086>.

² Scott Cameron & Babak Hamidzadeh, "Preserving Paradata for Accountability of Semi-Autonomous AI Agents in Dynamic Environments: An Archival Perspective", *Telematics and Informatics Reports* 14:100135 (2024), <https://doi.org/10.1016/j.teler.2024.100135>; EU Artificial Intelligence Act, <https://artificialintelligenceact.eu> (1/10 2025).

³ Stuart Russell, Karine Perset & Marko Grobelnik, "Updates to the OECD's Definition of an AI System Explained", *AI Wonk* (2023), <https://oecd.ai/en/wonk/ai-system-definition-update> (1/10 2025).

empelvis kunna öka arkivredovisningens effektivitet och noggrannhet, skapa underlag till gallringsbeslut grundat på analys av stora mängder handlingar, samt användas för att öka arkivsamlingarnas tillgänglighet och sökbarhet.⁴ Flera studier har understrukt vikten av att automatisering av arkivpraktiker med AI sker med utgångspunkt i arkiv-etiska och -teoretiska principer.⁵ AI-bruk i arkiv väcker också farhågor om bristande transparens när det gäller hur teknikerna appliceras, samt hur etablerade sätt att härleda ansvarighet och legitimitet kan vidmakthållas i scenarier där AI är en del av arkivförvaltningens processer.⁶

Kris, konflikt, arkiv, AI

Den relativa mångfalden av arkivvetenskaplig forskning om AI och arkiv till trots, finns än så länge få arkivvetenskapliga studier som belyser hur kris- och konfliktsituationer inverkar på arkivens möjligheter att nå grundläggande verksamhetsmålsättningar – till exempel bevarande, beskrivning och tillgängliggörande av arkivhandlingar – med hjälp av AI. Med kris och konflikt syftar vi på olika typer av situationer där det vardagliga arkivarbetet, inklusive användning av AI-tjänster i arkivverksamhet, störs eller på andra sätt negativt påverkas av avsiktliga eller oavsiktliga, plötsliga eller långvariga, omständigheter. Dessa omständigheter kan innefatta fysisk inverkan, infrastrukturella störningar, bristande underhåll eller samhälleliga förändringar som på olika sätt har menlig inverkan på arkivens och AI-applikationers funktionalitet och tillförlitlighet. Det

---

⁴ Chris Haffenden, Elena Fano, Martin Malmsten & Love Börjeson, "Making and Using AI in the Library: Creating a BERT Model at the National Library of Sweden", *College & Research Libraries* 84:1 (2023), s. 30–48, <https://doi.org/10.5860/crl.84.1.30>; Lizhou Fan, Zhanyuan Yin, Huizi Yu & Anne J. Gilliland, "Using Machine Learning to Enhance Archival Processing of Social Media Archives", *Journal on Computing and Cultural Heritage* 15:3 (2022), s. 1–23, <https://doi.org/10.1145/3547146>; Maud Ehrmann, Ahmed Hamdi, Elvys Linhares Pontes, Matteo Romanello & Antoine Doucet, "Named Entity Recognition and Classification in Historical Documents: A Survey", *ACM Computing Surveys* 56:2 (2024), s. 1–47, <https://doi.org/10.1145/3604931>.

⁵ Jeremy Davet, Babak Hamidzadeh & Patricia Franks, "Archivist in the Machine: Paradata for AI-based Automation in the Archives", *Archival Science* 23:2 (2023), s. 275–295, <https://doi.org/10.1007/s10502-023-09408-8>.

⁶ Scott Cameron, Patricia C. Franks, Isto Huvila & Norman Mooradian, "Navigating Accountability: The Role of Paradata in AI Documentation and Governance", *Journal of Documentation* 81:4 (2025), s. 906–926, <https://doi.org/10.1108/JD-01-2025-0009>.

perspektiv på AI-användning i arkiv som utforskas i kapitlet är således brett och omfattar både väpnad konflikt och cyberattacker, naturkatastrofer och förfall, samt destabiliserande sociotekniska processer där snabb AI-utveckling i samspel med stegrade förväntningar på de resultat som tekniken ska producera leder till ett glapp mellan arkivteknik, arkivpraktik och arkivförvaltningstradition.

Det är relevant att utforska AI i arkiv ur kris- och konfliktperspektiv av flera skäl. Kris- och konfliktscenarier ställer frågor om arkivens tillgänglighet, effektivitet, transparens, ansvar, legitimitet och motståndskraft på sin spets. Därför är kris- och konfliktperspektivet ett redskap för kritisk granskning av den alltmer framträdande trenden att se AI-teknik som en monolitisk lösning på långvariga arkivförvaltningsproblem. Kris- och konfliktperspektivet synliggör också arkivsektorns delvis samstämmiga, delvis divergerande ramverk och karaktär, vilket ger goda förutsättningar för att skapa ny kunskap om hur AI i arkiv hållbart och uthålligt kan tillämpas på olika och ändamålsenliga sätt. Inom svensk myndighetsförvaltning är säkerställandet av arkivens funktion i tider av kris och konflikt en del av den civila beredskapen. I andra arkivsammanhang nödvändiggör omvärldsoro eller andra hotande omständigheter att dokumentations- och insamlingsarbete behöver ske för att säkerställa tillgången till dokument, monument, eller andra företeelser. Ur ett bredare perspektiv innebär de många indikationerna på att AI-teknik kommer att ha en omfattande inverkan på arkivverksamhet och arkivanvändning att det blir en viktig arkivvetenskaplig uppgift att förvärva kunskap om hur, och när, AI används som en ändamålsenlig resurs i den långa rad av verksamheter som ryms inom arkivens förvaltning och bruk. Lika viktigt är det att den arkivvetenskapliga forskningen tar sig an utmaningen att skärskåda AI-teknikens begränsningar och förutsättningar med målet att utveckla en kritisk förståelse av vad det innebär att involvera AI-teknik i arkivens praktiker – både i förvaltnings- och brukssammanhang.

AI i arkiv ur kris- och konfliktperspektiv i tre teman

Detta kapitel belyser AI i arkiv ur ett kris- och konfliktperspektiv genom att göra nedslag i tre teman som tillsammans belyser komplexiteten av AI-användning i arkivkontext och hur kris- och konfliktsituationer accentuerar centrala arkivpraktiska- och teoretiska utmaningar. Temana är explorativa fallanalyser i huvudsak baserade på aktuella arkivvetenskapliga rön. Även studier inom AI-forskning, biblioteks- och informationsvetenskap, kulturarvsstudier och andra relevanta domäner refereras och diskuteras. De teman som kapitlet undersöker är:

1. Dokumentation av AI-tekniker och AI-användning i arkiv. I det första temat diskuteras de epistemiska kriser och arkivteoretiska tillkortakommanden som accentueras i forskning om hur AI-bruk och AI-användning i arkiv bör dokumenteras för att tillgodose arkivens krav och behov av proveniensinformation, transparens, tillförlitlighet och ansvarsskyldighet.
2. Användande av AI-driven taligenkänning som stöd i journalföring inom socialtjänst och sjukvård. Kapitlets andra tema fokuserar på de kriser som offentlig sektor befinner sig i, och de konflikter som motstridiga problembeskrivningar och lösningsförslag leder till. AI spelar en betydande roll i dessa konflikter, då AI-teknik kan ses både som lösning på och orsak till flera av kriserna.
3. Hur AI-tekniker kan användas i rekonstruktion och dokumentation av kulturarv hotat av kris- och konflikt. Det tredje temat utforskar konceptet digitala tvillingar som belyses utifrån bevarandeperspektiv. Temat sätter fokus på hur AI-metoder kan tillämpas i framställningen av digitala tvillingar och diskuterar hur detta hänger ihop med arkivteoretiska funderingar kring arkivhandlingars autenticitet.

De tre temana belyser olika aspekter av implementering av AI i skilda arkiv- och dokumenthanteringsscenarier. En gemensam aspekt är emellertid att temana diskuteras med utgångspunkt i ett kris- och kon-

fliktperspektiv som sätter fokus på de konsekvenser som uppstår när arkivverksamheter och de samhällstjänster som arkiven på olika sätt är sammantvinnade med inte längre har förutsättningar att fungera som förväntat.

Dokumentation av AI-tekniker och AI-användning i arkiv

I den arkivvetenskapliga litteratur som på olika sätt berör AI-användning i arkiv har frågan om dokumentation av AI-tekniker och AI-användning rönt ett jämförelsevis stort intresse.⁷ Möjligtvis kan det stora intresset förklaras av att dokumentation är en central företeelse i alla typer av arkivverksamhet. Ett arkivbestånd är i sig dokumentation av en arkivbildarens verksamhet, från korrespondens till beslut och vardagliga förehavanden. De möjligheter som finns att använda, söka i och förstå arkivbeståndet är beroende av arkivförteckningar, dokumenthanteringsplaner och andra former av kunskapsorganisatorisk dokumentation som beskriver hur arkivhandlingarna har hanterats och deras kopplingar till en arkivbildares verksamhet. Parallellt framställs dokumentation också som en central komponent i det ramverk av målsättningar, processer och systemintegrationer som krävs för en framgångsrik implementering av AI-tekniker i arkivens olika verksamheter.⁸ Eftersom kravet på dokumentation i regel inte direkt förknippas med kris- och konfliktsituationer, tyder det på medvetenhet om vikten av framförhållning i hanteringen av situationer som på grund av AI-användning avviker från normen.

Den typ av dokumentation som står i fokus för den arkivvetenskapliga diskussionen om AI-tekniker och AI-användning ur ett kris- och konfliktperspektiv är, i stor utsträckning, dokumentation om arkivförvaltning och proveniens. Även om dokumentationen kan se ut på olika sätt och innehålla information av olika slag, visar den arkivvetenskapliga forskningen att viktiga dokumenttyper innehåller information om

---

⁷ Se Shinde et al. (2024) för en överblick.

⁸ Cameron et al. (2025).

de AI-tekniker som har implementerats, hur AI-tekniker använts inom arkivverksamheten och i vilka syften, samt hur AI-teknikerna fungerar i samspel med övriga system och aktörer inom arkivet.⁹ Dokumentationen kan beskriva AI-teknikens arkitektur, hur AI-tekniken presterar i förhållande till de uppgifter systemet är ämnat för att lösa, och hur AI-tekniken har tränats och validerats.¹⁰ Ytterligare exempel på dokumentation av AI-tekniker och AI-användning som lyfts fram som betydelsefull i den arkivvetenskapliga litteraturen ur ett kris- och konfliktperspektiv beskriver hur AI-tekniken är anpassad för att efterfölja relevanta lagrum och policys, i vilken utsträckning som AI-systemet fungerar autonomt, samt riskanalyser av AI-teknikens implementering i arkivverksamheten.¹¹

Kriser och konflikter kan leda till uppkomsten av både tekniska och epistemiska hinder som negativt inverkar på den utsträckning i vilken dokumentation av AI-tekniker och AI-användning i arkiv blir tillgänglig, tillräcklig och användbar över tid.¹² Fysisk skada på datainfrastrukturer, inklusive elnät och datakablar, kan leda till att dokumentationen blir otillgänglig. Andra tänkbara risker är kunskapsförlust, exempelvis genom att nyckelindivider med stor kännedom om dokumentationens uppbyggnad samt tekniska förutsättningar inte längre kan bidra med sin expertis.¹³

Den arkivvetenskapliga litteratur som diskuterar dokumentation av AI-tekniker och AI-användning i arkiv uppehåller sig i huvudsak vid de epistemiska hinder som kan aktualiseras i kriser och konflikter. Än så länge har tekniska hinder och risker uppmärksamrats i betydligt mindre utsträckning i arkivsammanhang även om de figurerar som ett möjligt scenario i en del av de föreskrifter som handlar om AI-användning på

⁹ Scott Cameron, Patricia Franks & Babak Hamidzadeh, "Positioning Paradata: A Conceptual Frame for AI Processual Documentation in Archives and Record-Keeping Contexts", *Journal on Computing and Cultural Heritage* 16:4 (2023), s. 1–19, <https://doi.org/10.1145/3594728>.

¹⁰ Davet et al. (2023).

¹¹ Cameron & Hamidzadeh (2024).

¹² Olle Sköld & Lisa Andersson, "Paradata 'In the Wild': How and Where Paradata Emerges in Research Documentation", i Isto Huvila, Lisa Andersson, Zanna Friberg, Ying-Hsang Liu & Olle Sköld (red.), *Paradata: Documenting Data Creation, Curation and Use* (Cambridge University Press 2025), s. 40–74.

¹³ Jenny Bossaller & Anthony J. Million, "The Research Data Life Cycle, Legacy Data, and Dilemmas in Research Data Management", *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 74:6 (2023), s. 701–706, <https://doi.org/10.1002/asi.24645>; Emily C. Fletcher, "Creating a Software Methodology to Analyze and Preserve Archaeological Legacy Data", *Advances in Archaeological Practice* 11:2 (2023), s. 139–151.

samhällsnivå.¹⁴ En av de mest diskuterade kriserna är de arkivteoretiska tillkortakommanden som kan uppkomma till följd av AI-teknikens snabba utveckling och tekniska komplexitet. Cameron och Hamidzadeh beskriver hur arkivhanteringssystem som innehåller AI-komponenter aktualiserar nya frågor kring mänskligt och icke-mänskligt – AI-drivet – aktörskap i förhållande till upprättande och förvaltning av arkivhandlingar.¹⁵ Snarlika spörsmål framkommer när det gäller agens och beslutsfattande i arkivhanteringssystem med AI-teknik. I detta sammanhang krävs ett arkivteoretiskt perspektiv som kan informera avgöranden av hur beslut fattas, och ett begreppsliggörande av de steg som leder fram till beslutsfattandet, på ett sätt som indikerar hur dessa kan dokumenteras på ett ändamålsenligt sätt i system där både arkivarier och semi-autonoma eller autonoma AI-aktörer verkar.¹⁶ Integration av AI-teknik i system avsedda för arkivförvaltning väcker dessutom frågor om handlingsbegreppets tillräcklighet. Mooradian beskriver behovet av att identifiera vilka informationsmängder som är viktiga att dokumentera för att en AI-applikations verksamhet ska bli möjlig att förstå och följa.¹⁷ Teoretiskt arbete med utgångspunkt i kunskap om hur de olika lager av system och dataresurser som utgör en AI-applikation samspelar när applikationen är i bruk, är det huvudspår mot att omforma centrala arkivteoretiska begrepp så att de kan famna också AI-bruk i arkiven som lyfts fram i den arkivvetenskapliga forskningen.¹⁸

En skild, men nära relaterad, epistemisk kris kopplad till dokumentation av AI-tekniker och AI-användning i arkiv har sitt ursprung i AI-teknikens risk att bli en så kallad *black box*, där det är oklart vilka mellansteg som äger rum mellan kommando och resultat.¹⁹ AI-teknikens brist på transparens riskerar att fjärma arkivförvaltningen från både arkivbildare och arkivinstitution. Banden mellan arkivhandling, arkivbildare och arkivinstitutionen har traditionellt varit garantier för arkivhandlingarnas bevisvärde samt för spårbar och tillförlitlig arkiv- och dokumenthan-

---

¹⁴ Cameron et al. (2025).

¹⁵ Cameron & Hamidzadeh (2024).

¹⁶ Cameron & Hamidzadeh (2024).

¹⁷ Norman Mooradian, "AI, Records, and Accountability", *ARMA Magazine* (2019), s. 9–13.

¹⁸ Davet et al. (2023).

¹⁹ Cameron et al. (2023).

tering.²⁰ Oklarheter kring hur arkivariers och AI-aktörers handlingar samspelar inom ramarna för arkivförvaltningen leder också till att ansvarsskyldighet och proveniens förblir svår att attribuera.²¹ Svårigheterna med att härleda resultatet av AI-bruk i arkivförvaltning till etablerade arkivpraktiker, premisser och åskådliggjorda metoder har dessutom som resultat att det blir svårt att förstå om det finns – och i så fall, vilken – processuell partiskhet eller skevhet som kan förklara varför resultatet av AI-bruket framträder som det gör.²²

Användande av AI-driven taligenkänning som stöd i journalföring inom socialtjänst och sjukvård

Det förekommer i den offentliga debatten en uppfattning att offentlig sektor befinner sig i, eller står inför, ett antal kriser. Denna uppfattning formuleras och sprids både internt i verksamheterna och utifrån av politiker och medborgare, och kriserna beskrivs framförallt handla om överadministration, underbemanning, samt bristande tillit från medborgare.²³ Dessa kriser krockar till viss del och går in i varandra, vilket leder till konflikter kring problemformuleringen, och således även konflikter kring vad lösningen är. Diskussionen om överadministration rör främst medborgarnära verksamheter som skola, vård och omsorg. Kritiska röster har höjts mot inflytandet av New Public Management (NPM) i offentlig sektor. NPM är en förvaltningsmodell som observerats leda till detaljstyrning av både högre tjänstemän och närbyråkrater som lärare och vårdpersonal.²⁴ En relaterad fråga är nedskärningar i offentlig sektor där verksamheter

---

²⁰ Emanuele Frontoni, Marina Paolanti, Tracy P. Laurieault, Michael Stiber, Luciana Duranti & Abdul-Mageed Muhammad. "Trusted Data Forever: Is AI the Answer?", *arXiv preprint* (2022), <https://doi.org/10.48550/arXiv.2203.03712>.

²¹ Jeremy E. Davet, Babak Hamidzadeh, Patricia C. Franks & Jenny Bunn, "Tracking the Functions of AI as Paradata & Pursuing Archival Accountability", *Archiving Conference* 19:1 (2022), s. 83–88.

²² Cameron et al. (2023).

²³ Erik Hallenius, "Är det offentlig sektors alla kriser som genererar krisen?", *Offentliganställdas Förhållingsråd* (2016), <https://ofr.se/utbildning/bloggen/ar-det-offentlig-sektors-alla-kriser-som-genererar-krisen> (1/10 2025).

²⁴ T.ex. Matti Ylönen & Hanna Kuusela, "Consultocracy and Its Discontents: A Critical Typology and a Call for a Research Agenda", *Governance* 32:2 (2019), s. 241–258, <https://doi.org/10.1111/gove.12369>.

läggs ut på entreprenad, medan de som blir kvar i offentlig regi tvingas hushålla med allt mindre resurser, både ekonomiskt och personellt.

AI presenteras ofta som en tänkbar lösning på ovan beskrivna kriser och konflikter. AI kan underlätta transkribering av patient- och klientsamtal, journalföring och sekretessprövningar, vilket i sin tur leder till en minskad arbetsbörda för vårdpersonal, socialarbetare och administratörer och en lösning på överadministrations- och underbemanningskriserna.²⁵

Det finns fler exempel på hur applicering av AI-metoder beskrivs som en lösning på kriser inom offentlig sektor som har sin grund i diskrepanser mellan tillgängliga resurser och antalet arbetsuppgifter att lösa. I en arkiv- och informationshanteringskontext omfattar AI-metodernas bruk inte sällan frågor om dess potential att automatisera klassificeringsprocesser, gallring, samt i vissa fall prövning av uppgifter inför utlämnande av handlingar.²⁶ Även AI-assistans vid journalföring och sekretessprövning har prövats i ett antal svenska kommuner och regioner, bland annat Västernorrland.²⁷ Dessa försök har hittills dragits med stora problem och kritiserats skarpt från många håll.²⁸ Kritiken har framförallt fokuserat på verktygens stora felmarginal, där diagnoser satts felaktigt och känslig information som borde maskerats har missats.

Vid sekretess- och menprövningar ställs arkivarier ibland inför svåra etiska dilemman.²⁹ Sekretess- och menprövning är ett särskilt intressant fall att sätta fokus på i diskussionen om hur AI-verktyg kan mitigera de överadministrations- och underbemanningskriser som finns i den offentliga sektorn eftersom prövningarna accentuerar skillnaden mellan mänskligt kunnande och AI-modellernas modus operandi.

---

²⁵ Minoo Javanmardian & Aditya Lingampally, "Can AI Address Health Care's Red-Tape Problem?", *Harvard Business Review* (2018), <https://hbr.org/2018/11/can-ai-address-health-cares-red-tape-problem> (1/10, 2025).

²⁶ Gregory Rolan, Glen Humphries, Lisa Jeffrey, Evanthia Samaras, Tatiana Antsoupova & Katharine Stuart, "More Human Than Human? Artificial Intelligence in the Archive", *Archives and Manuscripts* 47:2 (2019), s. 179–203, <https://doi.org/10.1080/01576895.2018.1502088>.

²⁷ Ove Öst, "Självskrivande journal testas i sjukvården", *Sundsvalls Tidning* (2024), <https://www.st.nu/2024-09-30/sjalvskrivande-journal-testas-i-sjukvarden> (1/10 2025).

²⁸ Anna-Cajsa Torkelsson, "Läkare säger nya AI-verktyget för journalföring: Övertro på Teknik", *Läkartidningen* (2024), <https://lakartidningen.se/nyheter/lakare-sagar-nya-ai-verktyget-for-journalforing-overtro-pa-teknik> (1/10 2025).

²⁹ Ida Grönroos, "I Can't Play God, You Know": *Ethical Dilemmas That Archivists Face in the Assessment of Records from Social and Psychiatric Care* (Uppsala universitet 2025).

De beslut som arkivarierna fattar i dessa fall är starkt kontextbundna och vissa av dem kan inte regleras i detalj, och därmed svårligen automatiseras i ett regelbaserat system. Arkivarier, precis som de flesta professioner, använder en hög grad av det Michael Polanyi kallade tacit knowledge, tyst kunskap.³⁰ *Polanyis paradox*, alltså det faktum att mänsklig kunskap inte fullt ut går att verbalt beskriva eller förklara, har av många setts som den största skillnaden mellan mänsklig kunskap och AI, och en anledning till varför AI aldrig skulle kunna ta över komplexa beslut som kräver kontextualisering och etiska avvägningar.³¹ Röster har dock höjts som hävdar att AI med maskininlärning, så kallad deep learning, skulle kunna lära sig att ta beslut baserade på komplex och kontextuell information, t.ex. sådan som finns i journaler som beskriver patienters och socialtjänstklienters situationer. I detta fall rundas Polanyis paradox: "We know more than we can tell. But with machine learning, we don't have to tell, we only have to show examples".³² Från detta perspektiv kan AI lära sig att efterlikna tidigare etiskt beslutsfattande givet att ett tillräckligt stort antal menprövade och maskerade akter är tillgängliga som träningsmaterial.

Rolan et al. påpekar att människors noggrannhet sällan är fullkomlig, så när vi mäter och utvärderar AI:s noggrannhet bör vi ha en "realistic accuracy threshold informed by real-world human performance".³³ Dessutom kan tyst kunskap beskrivas som en slags mänsklig black-box. Tyst kunskap är kunskap som inte kan förklaras verbalt, som inte är transparent och som inte kan redogöras för. AI skulle göra misstag ibland, men det gör människor också. Deep learning-AI har svarta lådor, men det har människor också. Så vad är skillnaden?

Den svenska arbetsgivarorganisationen Almega påpekar i en rapport att flera studier uppskattar "att minst två av tre jobb – åtminstone till en del –

---

³⁰ Michael Polanyi, *The Tacit Dimension* (University of Chicago Press 2009).

³¹ David Autor, "Polanyi's Paradox and the Shape of Employment Growth", *National Bureau of Economic Research Working Paper* (2014), <https://www.nber.org/papers/w20485> (1/10 2025).

³² Erik Brynjolfsson, "How AI Is Already Changing Business", *HBR IdeaCast* (2017), <https://hbr.org/podcast/2017/07/how-ai-is-already-changing-business> (1/10 2025).

³³ Rolan et al. (2019), s. 187.

kan utföras av AI nu eller i en nära framtid”.³⁴ I samma rapport sägs dock även att ”AI kan inte läsa av ansiktsuttryck och kroppsspråk eller förstå undermeningar i verbal kommunikation i närheten lika bra som en människa. AI kan inte förklara sina beslut, övertyga andra eller visa omsorg”.³⁵ Frågan är alltså om arkivarier i sin yrkesutövning behöver kunna läsa av ansiktsuttryck, förstå undertexter, förklara sina beslut och visa omsorg. Mycket forskning visar på att så är fallet.³⁶ Arkivarier vet, men de kan inte alltid säga exakt hur de vet. En annan skillnad mellan en AI och en människa är att en person som begår ett misstag i sitt yrkesutövande kan hållas ansvarig för det misstaget, vilket en AI inte kan. Eller som Almega uttryckte det: ”förklara sina beslut, övertyga andra eller visa omsorg”.³⁷ Därför behöver arkivvetenskapen undersöka arkivariernas tysta kunskap. Det behövs empiriska studier som fokuserar på arkivariers faktiska arbete, inte bara med sekretessbedömningar. Alla aspekter av arkivarbete behöver belysas och analyseras, inte bara för att få kunskap om hur lagstiftning, praxis och tekniska samt organisatoriska förutsättningar samverkar, men också för att tydligt definiera, och stärka, arkivarieprofessionen *som profession*.

Forskningsläget visar även att det finns kritik mot den digitala utvecklingen inom offentlig sektor. Ett exempel är rapporten Digitaliseringslobbyn från Arena idé, vilken kritiskt granskar Sveriges digitaliseringsstrategi.³⁸ Rapporten visar bland annat hur konsultbolaget McKinsey haft både direkt och indirekt inflytande på inriktningen i myndigheternas arbete med digitalisering, framförallt genom en ofta citerad rapport.³⁹

---

³⁴ Patrik Joyce, ”Jobb som ersätts av AI och jobb som kompletteras”, *Almega* (2025), <https://www.almega.se/2025/04/ny-rapport-jobb-som-ersatts-av-ai-och-jobb-som-kompletteras> (1/10 2025).

³⁵ Joyce 2025, s. 5.

³⁶ Se t.ex. Michelle Caswell & Marika Cifor, ”From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in the Archives”, *Archivaria* 81 (2016), s. 23–43; Marika Cifor, ”Affecting Relations: Introducing Affect Theory to Archival Discourse”, *Archival Science* 16:1 (2016), s. 7–31, <https://doi.org/10.1007/s10502-015-9261-5>; Jacqueline Z. Wilson & Frank Golding, ”Contested Memories: Caring About the Past – or Past Caring?”, i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in "Care": International Perspectives* (Palgrave Macmillan 2015).

³⁷ Joyce 2025, s. 5.

³⁸ Katti Björklund, ”Digitaliseringslobbyn – på vems villkor digitaliseras vården?”, *Arena Idé* (2022), <https://arenaide.se/wp-content/uploads/sites/2/2022/04/bjorklund-2022-digitaliseringslobbyn-final.pdf> (1/10 2025).

³⁹ McKinsey & Company, ”Värdet av digital teknik i den svenska vården”, *McKinsey & Company* (2016), <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102032>.

Hur privata bolag med ekonomiska intressen i den tekniska utvecklingen tillåts styra diskursen har även påvisats av Sundberg et al., vilka beskriver hur så kallade tech narratives okritiskt förs vidare från teknikbolag, via medier och myndigheter och målar upp en bild av den nuvarande inriktningen inom digital utveckling som inte bara nödvändig och önskvärd, utan ofrånkomlig.⁴⁰

Utan djupare kännedom om hur arkivarier resonerar, visar omsorg och tillämpar sitt kunnande inom ramarna för deras yrkesutövning är det svårt att bedöma i vilken utsträckning – och i förhållande till vilka arbetsuppgifter – som AI-verktyg kan utföra arkivariernas arbetsuppgifter. En alltför hastig eller oreflekterad implementering av AI i arkivverksamhetsprocesser kan alltså samtidigt vara lösningen på en resurskris och upphovet till en annan kris, där arkivverksamhet drivs utan tillräcklig förankring i arkivteori och arkivprofessionens yrkeskunnande.

Hur AI-tekniker kan användas i rekonstruktion och dokumentation av kulturarv

I handboken *A Manual for Archive Administration*, en arkivteoretisk milstolpe, diskuterar Hilary Jenkinson att det är en av arkivariens främsta uppgifter att skydda arkiv från förstörelse.⁴¹ Arkiv är nu för tiden både fysiska och digitala – och de digitala arkiven kan innehålla arkivmaterial som är både digitiserat och digitalt fött. De betingelser och omständigheter som behöver vara på plats för att säkerställa arkivens fortlevnad skiljer sig dock markant mellan fysiska och digitala arkiv. AI är ett viktigt exempel på en teknologi som kan användas för att skydda, rekonstruera och dokumentera olika typer av arkiv. AI inom detta användningsområde brukas för att, till exempel, underlätta digitiseringsprocesser eller för att transkribera och dokumentera muntligt kulturarv genom tali-

---

⁴⁰ Leif Sundberg, Katarina Gidlund, Aron Larsson & Niclas Olofsson, "Toward Intelligence or Ignorance? Performativity and Uncertainty in Government Tech Narratives", *Government Information Quarterly* 42:2 (2025), <https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102032>.

⁴¹ Hilary Jenkinson, *A Manual of Archive Administration* (Humphries & Co 1937), para. 5.

genkänning.⁴² Detta tema belyser AI-användningen inom arkivsektorn ur ett bevarandeperspektiv. Temat fokuserar på hur begreppet *digitala tvillingar* kan användas som en konceptuell och infrastrukturell resurs för att skydda byggt kulturarv från hot i kris- och konfliktsituationer. I detta sammanhang kan AI-drivna metoder användas för att återskapa kulturarvsbyggnation som en digital tvilling, vilken kan uppfattas som en slags digital arkivhandling. Temat diskuterar även de risker som metoden medför och hur metodens tillämpning i sig kan leda till krisartade konsekvenser.

Arkiv kan betraktas som en del av vårt gemensamma kulturarv.⁴³ Byggnader som representerar eller bevarar en del av detta kulturarv, eller som själva utgör kulturarv, kan bli måltavlor i krigföring på grund av både taktiska och ideologiska skäl.⁴⁴ Men det finns också andra risker som kan hota såväl materiellt som immateriellt kulturarv som kan vara både naturliga och orsakade av människan, som naturkatastrofer, eld, föroreningar och även tekniska tillkortakommanden som exempelvis brist på underhåll.⁴⁵ Det betyder att när AI ska användas i syfte att skydda kulturarv så måste de ansvariga ha dessa olika typer av risker i åtanke för att kunna agera på rätt sätt.

För att förebygga förstörelsen av byggt kulturarv föreslår Korka et al. en ny metodologi som kallas för INBO.⁴⁶ Metodologin utgår från indexering av särskilda hot mot det byggda kultur- eller naturarvet. Hoten som

⁴² Zoë A. Teel, "Artificial Intelligence's Role in Digitally Preserving Historic Archives", *Preservation, Digital Technology & Culture* 53:1 (2024), s. 29–33, <https://doi.org/10.1515/pdte-2023-0050>.

⁴³ Richard Cox, "Archives, War, and Memory: Building a Framework", *Library & Archival Security*, 25:1 (2012), s. 21–57, <https://doi.org/10.1080/01960075.2012.657945>; Louise Craven, "From the Archivist's Cardigan to the Very Dead Sheep: What Are Archives? What Are Archivists? What Do They Do?", i Louise Craven (red.), *What Are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader* (Routledge 2016), s. 7–30, <https://doi.org/10.4324/9781315547497>.

⁴⁴ Johan Brosché, Mattias Legnér, Joakim Kreutz & Akram Ijla, "Heritage Under Attack: Motives for Targeting Cultural Property During Armed Conflict", *International Journal of Heritage Studies* 23:3 (2017), s. 248–260, <https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1261918>; Cox (2012).

⁴⁵ Elena Korka, Dimitrios Emmanouloudis, Kalliopi Kravari, Nikolaos Kokkinos & Katerina Dimitriadi, "The Protection of Natural and Cultural Heritage Monuments, Museums and Archives from Risks: Bridging Artificial Intelligence, Risk Assessment and Stakeholders", i Antonia Moropoulou, Andreas Georgopoulos, Anastasios Doulamis, Marinos Ioannides & Alfredo Ronchi (red.), *Transdisciplinary Multispectral Modelling and Cooperation for the Preservation of Cultural Heritage* (Springer 2022), s. 17–28, https://doi.org/10.1007/978-3-031-20253-7_2.

⁴⁶ Korka et al. (2022).

identifierats kommer sedan att byggas in i en virtuell kopia av det byggda kulturarvet vilken syftar till att illustrera riskerna och dess konsekvenser hos besökare och andra intressenter. I INBO-metodologins sista steg används bl.a. AI för att kontrollera och hantera dessa risker.

Korka et al.:s INBO-metodologi kan kopplas till den arkivvetenskapliga diskussionen kring *digitala tvillingar*. Termen syftar på en teknologi som reproducerar fysiska system digitalt för att kunna testa olika scenarier i den digitala kopian.⁴⁷ De digitala tvillingarna är samtidigt digitala arkivhandlingar och ett helt arkiv i sig. Det finns emellertid olika sätt att tänka kring de digitala tvillingarna ur en arkivterminologisk synvinkel. Lauriault & Theus beskriver i en fallstudie av ett stadsarkiv att en digital tvilling inte ansågs vara en arkivhandling, utan snarare en "visuell publicering av handlingar".⁴⁸ En tolkning är att stadsarkivet möjligtvis utgick från en snävare definition av vad en arkivhandling är, kanske med utgångspunkt i arkivets stadgar eller relevanta lagrum. I föreliggande tema diskuterar vi begreppet arkivhandling ur en något bredare synvinkel där en digital kopia av en byggnad förvaras i ett digitalt arkiv tillsammans med andra digitala arkivhandlingar som en del av förebyggande arbete.

Hur kan AI användas i arbetet med dessa digitala tvillingar? AI kan stödja digitala tvillingar genom att simulera olika krisscenarier som t.ex. försvar mot terrorism, klimatförändring samt scenarier inom stadsplanering, hälsovård, transport och hot mot energiförsörjningen.⁴⁹ Fan et al. presenterar en metodologi för en digital tvilling som de kallar för "Disaster City Digital Twin".⁵⁰ Fan et al. argumenterar att det vanligtvis

---

⁴⁷ Stefan Mihai, Mahnoor Yaqoob, Dang V. Hung, William Davis, Praveer Towakel, Mohsin Raza, Mehmet Karamanoglu, Balbir Barn, Dattaprasad Shetve, Raja V. Prasad, Hrishikesh Venkataraman, Ramona Trestian & Huan X. Nguyen, "Digital Twins: A Survey on Enabling Technologies, Challenges, Trends and Future Prospects", *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 24:4 (2022), s. 2255–2291, <https://doi.org/10.1109/COMST.2022.3208773>; Andrea Tundis & Oscar H. Ramírez-Agudelo, "Safeguarding Critical Infrastructures with Digital Twins and AI", i Agostino G. Bruzzone (red.), *Proceedings of the 23rd International Conference on Modelling and Applied Simulation (CAL-TEK 2024)*, <https://doi.org/10.46354/i3m.2024.mas.010>.

⁴⁸ Tracy P. Lauriault & Anna Lena Theus, "Industry 4.0: Digital Twins and Accountability", *AoIR Selected Papers of Internet Research* (2025), <https://doi.org/10.5210/spir.v2024i0.13981>.

⁴⁹ Tundis & Ramírez-Agudelo (2024).

⁵⁰ Chao Fan, Cheng Zhang, Alex Yahja & Ali Mostafavi, "Disaster City Digital Twin: A Vision for Integrating Artificial and Human Intelligence for Disaster Management", *International Journal of Information Management* 56 (2021), <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.102049>.

är svårt att samla in data i kris- och konfliktsituationer, men att AI-teknik kan användas för detta ändamål och för att knyta ihop olika typer av data, hjälpa till i framställandet av beredskapsplaner och analysera nätverk mellan aktörer i krisen.⁵¹ Razavi et al. menar att generativ AI som används i digitala tvillingar av städer kan förutsäga, simulera och optimera reaktioner i krissituationer samt ta snabba beslut, förbättra infrastrukturen och reducera kostnader.⁵²

När digitala tvillingar betraktas som arkivhandlingar accentueras vissa arkivteoretiska frågeställningar gällande användningen av AI i digitala tvillingar. Ett exempel är frågan om autenticiteten av dessa digitala och analoga kopior. Duranti et al. argumenterar för att en så kallad autentisk kopia är ”reproductions that preserve the same identifying attributes”.⁵³ Duranti och hennes kollegor påpekar att digitala artefakter inte kan bevaras, bara reproduceras.⁵⁴ En digital kopia av en handling som återskapas från maskinläsbara data behöver ha alla *identifying attributes* av originalet.⁵⁵ För att kunna återskapa en autentisk kopia av en digital handling behöver även de aktuella systemförutsättningarna inkluderas.⁵⁶ Därför är det avgörande att inte bara bevara de digitala handlingarna på ett säkert ställe i händelse av krig eller konflikt, utan också bevara de system (på en dator eller liknande) som kan återskapa dessa handlingar så att de blir autentiska.⁵⁷

En *digital tvilling* som delvis bygger på AI-teknologi och ingår i ett digitalt arkiv är att betrakta som en delvis AI-genererad arkivhandling. Bushey diskuterar AI-genererade bilder som arkivhandlingar som en del

---

⁵¹ Fan et al. (2021).

⁵² Hooman Razavi, Omid Titidezh, Ali Asgari & Hossein Bonakdari, ”Building Resilient Smart Cities: The Role of Digital Twins and Generative AI in Disaster Management Strategy”, i Saeid Pourroostaei Ardakani & Ali Cheshmehzangi (red.), *Digital Twin Computing for Urban Intelligence* (Springer 2024), s. 95–118, https://doi.org/10.1007/978-981-97-8483-7_5.

⁵³ Luciana Duranti, Corinne Rogers & Kenneth Thibodeau, ”Authenticity”, *Archives and Records*, 43:2 (2022), s. 188–203, <https://doi.org/10.1080/23257962.2022.2054406>, 193.

⁵⁴ Duranti et al. (2022), s. 192.

⁵⁵ Duranti et al. (2022), s. 192.

⁵⁶ Duranti et al. (2022), s. 193.

⁵⁷ Luciana Duranti & Randy Preston (red.), *InterPARES 2: Interactive, Dynamic and Experiential Records* (ANAI 2008), https://iibi.unam.mx/web/g/ip2_book_complete.pdf (1/10 2025).

av InterPARES Trust AI.⁵⁸ Hon skriver att arkivdiplomatik ska användas inom projektet för att fastställa AI-genererade bilders autenticitet. Bushey tar också upp att arkivarier som jobbar med AI-genererade bilder behöver förstå hur system som skapar dessa bilder skapar metadata av dessa bilder.⁵⁹ Arias Hernández & Rockembach som också bidrar till InterPARES är inne på samma spår när de skriver om vikten av att arkivarier får rätt AI-utbildning.⁶⁰ Liknande typer av överväganden måste nog också göras när det gäller delvis AI-genererade digitala tvillingar.

När det handlar om just digitala arkiv behöver också risken av cyberattacker hanteras och förebyggas. Enligt Ke et al. används AI för att hantera cyberattacker, t.ex. genom att identifiera säkerhetshot och förstärka autentiseringsprocesser, något som också kan vara relevant för digitala arkiv och digitalt kulturarv.⁶¹ Däremot beskriver Ke et al. också en av svagheterorna med att använda AI-tekniker i detta ändamål, vilket är metoden Adversarial Machine Learning (AML).⁶² Denna metod handlar om att angriparen skapar en defekt signal som stör AI:ns förmåga att förutsäga. Detta är ett exempel på varför det kan vara riskabelt att använda AI i hanteringen av digitala arkiv. Autentiseringen kan förbättras av AI genom den så kallade Zero Trust Architecture, som bygger på att ingen begäran, varken intern eller extern, ska kunna gå igenom utan autentisering.⁶³ Strukturer som dessa kan uppfattas som hinder för öppen tillgång till arkivdata. Frågan är hur, eller om, målsättningar kopplade till öppna data kan förenas med förebyggandet av risker. Kucera & Chlapek

---

⁵⁸ Jessica Bushey, "AI-Generated Images as an Emergent Record Format", i *2023 IEEE International Conference on Big Data (BigData)* (IEEE 2023), s. 2020–2031, <https://doi.org/10.1109/BigData59044.2023.10386946>.

⁵⁹ Jessica Bushey, "Envisioning Archival Images with Artificial Intelligence", *Archeion* 125 (2024), s. 33–54.

⁶⁰ Richard Arias Hernández & Moisés Rockembach, "Building Trustworthy AI Solutions: Integrating Artificial Intelligence Literacy into Records Management and Archival Systems", *AI & Society* 40:6 (2025), s. 4265–4282, <https://doi.org/10.1007/s00146-025-02194-0>.

⁶¹ Hu Ke, Jian Xu, Yong Wang, Heyao Chen & Zepeng Shen, "Adversarial Machine Learning in Cybersecurity: Attacks and Defenses", *International Journal of Management Science Research* 8:2 (2025), [https://doi.org/10.53469/ijomsr.2025.08\(02\).04](https://doi.org/10.53469/ijomsr.2025.08(02).04).

⁶² Ke et al. (2025).

⁶³ Ebuka Mmaduekwe Paul, Ugochukwu Mmaduekwe, Joseph Darko Kessie & Mukhtar Dolapo Salawudeen, "Zero Trust Architecture and AI: A Synergistic Approach to Next-Generation Cybersecurity Frameworks", *International Journal of Science and Research Archive* 13:2 (2024), s. 4159–4169, <https://doi.org/10.30574/ijrsra.2024.13.2.2583>.

bedömer att *open government data* är en risk när bl.a. externa fientliga aktörer använder sig av data om infrastrukturen, vilket är särskilt relevant för digitala tvillingar.⁶⁴

Diskussion

Det här kapitlet har belyst AI-användning i arkiv ur ett kris- och konfliktperspektiv med utgångspunkt i tre teman. Den sammantagna bild som framträder ur utforskandet av temana är att de kriser som riskerar att aktualiseras när AI-tekniker involveras i arkivverksamhet är av olika karaktär. Det kan exempelvis röra sig om epistemiska kriser, där bristfällig dokumentation av AI-tillämpningar leder till att viktiga målsättningar i arkivredovisningen inte kan mötas. Kriser kan även uppstå när AI-tekniker mobiliseras för att utföra arbetsuppgifter i arkiv- och dokumenthantering där det är oklart vilka ramverk, erfarenheter eller andra resurser som krävs för ändamålsenliga resultat. Ytterligare ett exempel är att AI-metoderna som sätts i spel i arkiv- och dokumenterande verksamheter behöver en sådan grad av skydd mot cyberattacker att målsättningar kopplade till öppna arkivdata allvarligt hotas.

Kapitlet visar även att AI och kris och konflikt relaterar till varandra på flera sätt. Flera av de teman som har utforskats pekar på att AI kan vara lösningen på en kris. Exempel inkluderar resurskriser i offentlig sektor kopplade till dokumenthantering och sekretess- och menprövningar. AI diskuteras även som en tillgänglig metod i dokumentationen av hotade byggnadskulturarv, samt ett medel för att simulera och informera om hur detta kulturarv kan drabbas av höjda havsnivåer, krig, naturkatastrofer eller andra kriser eller konflikter.

AI kan alltså vara lösningen på en kris, men AI kan också leda till kris. Kapitlet exemplifierar på flera sätt hur dessa skiftande relationer spelas ut, och vilka kriser de kan tänkas lösa – och möjligen även leda

---

⁶⁴ Jan Kucera & Dusan Chlapek, "Benefits and Risks of Open Government Data", *Journal of Systems Integration* 5:1 (2014), s. 30–41, <https://doi.org/10.20470/jsi.v5i1.185>.

till. Det första temat fokuserar på hur AI relaterar till olika typer av kunskapsorganisatorisk dokumentation. För att applicera AI-teknik på arkivsamlingar krävs robust metadata i form av bl.a. arkivförteckningar, men AI-användande i arkiv kräver även i sig dokumentation av själva de system och verktyg som används. Detta riskerar leda till kriser där grundläggande arkivteoretiska begrepp som proveniens riskerar bli obsoleta, eller i varje fall inte tillfredsställande fånga alla aspekter av arkivhandlingarnas tillkomstprocesser och beskrivningar. Utmaningen är alltså att i proveniensbegreppet inkapsla även AI-proveniens. Den ofta begränsade kunskap i AI-tekniker som den genomsnittliga arkivarien besitter blir här ett problem. Exempelvis kan begränsade kunskaper i AI bli ett hinder för den arkivvetenskapliga teoriutvecklingen. Bristerna riskerar också leda till en kunskapsmässig och professionell klyfta mellan arkiven och den teknik som de förväntas använda. Detta i sin tur kan leda till bristfällig dokumentation av både AI-teknik och arkiv.

Den inomdisciplinära kris som AI-teknikens användande i arkiv riskerar leda till hänger till viss del samman med andra kriser, eller snarare lösningsförslagen på dessa andra kriser, nämligen de upplevda kriserna inom offentlig sektor. Dessa diskuteras i kapitlets andra tema, och beskrivs där handla om överadministration, underbemanning, och medborgarnas bristande tillit till offentliga institutioner. Genom att med hjälp av AI effektivisera dokumentationsprocesser förväntas administrativ personal kunna avlastas, vilket skulle leda till ökad kvalitet och i förlängningen större förtroende till offentliga verksamheter från allmänheten. Denna problembeskrivning (och tillhörande lösningsförslag) kritiseras dock från många håll, och det råder inte konsensus inom vare sig forsknings- eller arkivvärlden kring hur man bör förhålla sig till dessa frågor. En aspekt som kräver fortsatta arkivvetenskapliga forskningsinsatser är att förstå vilken teknisk kompetens som arkivariekåren behöver för att fullt ut använda de AI-verktyg som finns till hands. En relaterad och viktig arkivvetenskaplig uppgift är att fortsätta utveckla kritiska perspektiv som sätter i fokus AI-teknikens tillkortakommanden och risker, exempelvis de risker som beskrivs i temana ovan. Sådan forskning bör utforska hur verksamhetsgrundade erfarenheter och perspektiv kan ge en grund till

vad arkivariers AI-literacitet behöver omfatta, samt hur den på ett ändamålsenligt sätt kan anskaffas.

Vid sidan av professionella och administrativa kriser finns förstås hotet om väpnade konflikter och naturkatastrofer som en risk för arkiven att hantera. Dessa hot rör inte bara arkiv utan alla former av kulturarvsinstitutioner. Kapitlets tredje tema illustrerar hur AI-drivna metoder kan användas för att skydda byggt kulturarv, och hur dessa metoder leder till nya typer av arkivhandlingar och, således, nya typer av metadata. Även här framträder AI-teknik och AI-bruk som samtidigt ett medel för att navigera kris och som en möjlig kris i sig själv – närmare bestämt den begreppsliga slitningen mellan den digitala kopians omfattning och granularitet i förhållande till det fysiska kulturarvsobjekt som det dokumenterar och arkivteoretiska överväganden kring autenticitet.

Bunn understryker att AI-bruk i arkiv samtidigt är omvälvande och en kontinuitet.⁶⁵ Det kris- och konfliktperspektiv som har utforskats i detta kapitel ger på flera sätt en samstämmig bild: AI framstår som ett verktyg som medför nya utmaningar och flera omstruktureringar i den sociotekniska verkligheten som arkiven har verkat redan länge. Används AI som ett verktyg i arkivhantering och beslutsprocesser med utgångspunkt i en uppsättning krav, förväntningar och målbilder som emanerar ifrån arkivteoretiska- och arkivprofessionella utgångspunkter kommer AI-verktygen bara i del vara särskilda ifrån andra redskap. Används AI-teknik som en autonom aktör, blir både kraven och möjligheterna helt annorlunda och kontinuitetsbilden ställd i fråga.

Det är viktigt att framtida arkivvetenskaplig forskning fortsätter att undersöka både vilka kriser som AI-metoder kan hjälpa till att lösa inom arkivområdet och vilka kriser som AI-användning kan resultera i. Det är också av betydelse att arkivvetenskaplig AI-forskning inte enbart fokuserar på teknikens möjligheter och risker, utan även riktar sökarmen mot övergången till användande av AI i arkiv och de kriser och konflikter som denna medför. De tekniska och praktiska aspekterna av denna utveckling

---

⁶⁵ Jenny Bunn, "Entrée 147559", *Arbido* (2023), <https://arbido.ch/it/ausgaben-artikel/2023/dagada/entree-147559> (1/10 2025).

är förstås viktiga att studera, men även de underliggande samhällsliga och ideologiska drivkrafterna bakom dem, samt hur de påverkar arkiven och arkivarieprofessionen är av stor vikt.

Sammantaget visar kapitlet att AI-bruk i arkiv betraktat ur ett kris- och konfliktperspektiv i stor utsträckning accentuerar vikten av sociala och professionella faktorer i detta sammanhang. Detta är en slutsats som pekar på att robust och tillförlitlig implementering av AI-verktyg i arkivverksamheter inte uteslutande kräver teknisk kompetens och tekniska förutsättningar för att säkerställa att systemen kan fungera i situationer där olika typer av störningar kan förväntas. Hållbar implementering av AI i arkiv i tider av kris och konflikt kräver utöver detta att fördjupad dialog och analys har skett inom arkivorganisationen och mellan arkivarier. Centrala aspekter att utforska och förankra är AI-applikationens syfte, dokumentationskrav, samt roll i förhållande till kringliggande arkivsystem och -arbete.